

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У РОЗВИТКУ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЗА РИНКОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто основні положення щодо ролі інтеграційних процесів у розвитку зернопродуктового підкомплексу та визначено їх особливості за ринкових умов господарювання.

The main provisions of the role of integration processes in the development of grain subsystem are considered. Also the main features of such provisions for business environment are determined.

Європейський вибір та її інтеграція у висококонкурентне середовище зумовлює необхідність формування у зернопродуктовому підкомплексі формування організаційно-правових структур, які б сприяли консолідації фінансових ресурсів, концентрувати управління рухом продукції по технологічному ланцюгу, залучати додаткові інвестиції, забезпечувати повне завантаження високотехнологічних потужностей по зберіганню і транспортуванню забезпечення і моніторингу. З огляду на це, тема статті є актуальною і тісно пов'язана з оптимальними завданнями, що вирішуються як у теоретичній, так і практичній площинах.

Дослідженню інтеграційних процесів значну увагу приділяли такі вчені, як: Скворцов О. І., Карнаухова К. С., Воблій К.Г., Лазня В.В., Коваленко Ю.С., Коденська М. Ю., Шестопаль О.М. та інші. Питанням розвитку зернопродуктового підкомплексу присвячені праці: І.І.Лукінова, В.І.Бойка, С.С.Бакая, П.Т.Саблука, М.Г.Лобаса, В.Л.Переғуди, М.Я.Полоцького, І.І.Червена, О.К.Слюсаренката інших. Однак комплексного дослідження цієї проблеми досі не зроблено.

Інтеграція (від лат. *integratio* — поповнення, відновлення) - об'єднання зусиль різних підрозділів підприємства (або декількох підприємств) для забезпечення стратегічних цілей у межах вимог ринку. Різномісну оцінку інтеграції на основі ретроспективного аналізу досліджень даного явища дає Ю.С. Коваленко: „ З одного боку воно розглядається як негативний фактор послаблення конкуренції, а поряд з нею і мотиваційного селективного потенціалу ринку. Проте поряд з таким негативним наслідком інтеграції є й позитивний, який полягає в можливості знизити ринковий ризик, повніше узгодити роботу ланок агропромислового ланцюга, більш послідовно дотримуватись маркетингових підходів в управлінні їх діяльністю... Загальний баланс двох названих аспектів інтеграції в умовах ринку відчутно і однозначно визначається позитивом" [1, с. 32].

В агропромисловому комплексі інтеграція є процесом посилення зв'язків між виробництвом (товаровиробниками), зберіганням, переробними організаціями та споживачами продукції, характерною особливістю якої є високий ступінь розвитку форм суспільної організації виробництва. Її сутність полягає в поєднанні зусиль підприємств різних галузей, дозволяє подолати відірваність товаровиробників зерна від кінцевого споживача хлібопродуктів, посилити можливості комплексного використання матеріально-технічних засобів, організувати масово серійне виробництво з найменшими затратами та розподілити результати праці.

Ефективними формами агропромислової інтеграції є об'єднання виробників зерна з переробними підприємствами та створення таких підприємств на основі горизонтальної інтеграції. Нині поширюється й така форма інтеграції, як створення переробними підприємствами сировинних зон на основі оренди землі та сільськогосподарської техніки.

За ринкових умов господарювання поступово зменшуються обсяги продажу зерна державі за фіксованими закупівельними цінами. Надлишки зерна виробники реалізують за вільними цінами через біржі, оптові ринки, аукціони та інші ринкові структури.

На даному етапі розвитку держава проводить політику лібералізації і зниження державного впливу на продовольчому ринку. В умовах диференціації хлібофуражного постачання держава відмовилась від формування регіональних фондів, передавши ці повноваження на рівень обласних і районних адміністрацій. Регіональні фонди формуються на основі перехідних запасів зерна і зерно продуктів виробників, зернопереробних підприємств.

Одним з факторів, що впливає на систему економічних відносин і сприяє стабілізації зернового виробництва та його подальший розвиток може стати інтеграція сільськогосподарських підприємств з підприємствами переробки та торгівлі зернопродуктами. У зернопродуктовому підкомплексі країни в

Інституційне забезпечення економічного зростання

даний час створено багато організацій і об'єднань, але жодна із них не може забезпечити взаємозв'язок інтересів всіх суб'єктів господарювання для досягнення єдиної цілі. Прикладом таких організацій можуть бути зернові компанії. Зернові компанії, діючі в аграрному секторі країни, не є однорідними утвореннями. Вони відрізняються між собою за ступенем спеціалізації, за ступенем наявності основних ланок технологічного ланцюга «від сировини - до кінцевого продукту». Інтеграція обумовлена тими ж причинами, що і кооперація - посиленням спеціалізації, що має взаємозв'язок з стабілізацією, розширенням виробництва, узгодженістю дій у всій об'єднаній системі.

Одним із заходів, спрямованих на формування нормального ринкового середовища для товаровиробників, оптових і роздрібних покупців є створення агроторгівельних домів в регіонах, що є оптовими організаціями торгівлі зерном не тільки на внутрішньому, а й на зовнішньому ринку. Така регіональна організація найбільшою мірою наближена і до товаровиробника і до споживача і є альтернативою монополізованому оптово-роздрібному державному агенту - ДАК "Хліб України". Це значною мірою сприятиме розвитку конкуренції на зерновому ринку. Досвід роботи ЗАТ "Селянський торгівельний дім "Вінниця-агро" свідчить, що така структура ефективно виконує функцію доведення продукції до покупця.

Створення якісно нових міжгалузевих виробничих відносин у зернопродуктовому підкомплексі, об'єднання науково-дослідних установ, товаровиробників зернопродукції із заготівельними, переробними та торговельними партнерами можливе за умов вертикальних інтеграційних формувань. Під вертикальною інтеграцією у зернопродуктовому підкомплексі слід розуміти об'єднання підприємств та виробництв у суміжних і взаємопов'язаних галузях, які ведуть до приєднання під єдиним управлінням всіх або основних стадій виробництва зернопродукції, заготівлі, транспортування, зберігання та переробки й реалізації. Організація вертикальної інтеграції в зернопродуктовому підкомплексі забезпечує можливість рівномірного розподілу прибутків, обмежує монополію у сфері переробки продукції та сприяє розширенню обсягів накопичення доданої вартості у сфері виробництва. Розподіл кінцевих результатів на основі вертикальної інтеграції дозволить товаровиробникам більш ефективно реагувати на потреби ринку та брати участь в розподілі прибутку не тільки від виробництва, але й від переробки й реалізації.

Переваги виробничо-фінансової інтеграції в ринкових умовах є очевидними: можливість впровадження сучасних технологій вирощування зернових культур і використання сучасної техніки на усіх підготовчих та виробничих етапах; ефективний спосіб організувати виробничу, збутову діяльність і забезпечувати їх фінансово-кредитне обслуговування; можливість об'єднати капітали (агропромисловий, фінансовий, торговий) з різними циклами відтворення і забезпечити взаємовигідні економічні відносини; учасники інтеграційного процесу стають обопільно зацікавленими в об'єктивному встановленні ціни продукції; інтеграційний механізм зорієнтовано на економію витрат.

Організація виробництва зерна на перспективу і його інтеграції з іншими підприємствами і організаціями зернопродуктового під комплексу, має будуватися з урахуванням організаційно-технологічних зв'язків.

В ринкових умовах нормальне функціонування зернового ринку залежить від розвитку його інфраструктури, яка забезпечує багатоманітність організаційних форм і каналів збуту продукції. Для розвитку ринкової інфраструктури доцільно створення цілого ряду нових систем і форм активізації торгівлі зерном і зернопродуктами. До них слід віднести: торгові дома, комерційні банки, торгово-посередницькі фірми, страхові і брокерські компанії, товарні біржі, консалтингові фірми, аукціони, ярмарки, оптові ринки та інші. Розвиток інфраструктури та інтеграційних процесів на зерновому ринку повинні враховувати стан, який склався після процесу приватизації у переробній галузі та у сфері агро бізнесу.

Напруженим залишається процес узгодження інтересів сільськогосподарських товаровиробників: суб'єктів підприємницької діяльності, суміжних галузей і сфер. Виробники зерна економічно потерпають від впливу монополій посередницьких структур (елеватори, хлібоприймальні пункти, зернотрейдери, постачальники матеріальних ресурсів, лізингові та страхові компанії) внаслідок цього вони встановлюють занадто високу ціну на свої матеріали та послуги і не завжди бажану для виробника ціну на зерно.

Результати досліджень свідчать про те, що зерноторгові компанії мають як правило постійних торгових партнерів серед сільськогосподарських товаровиробників і заготівельників. Крім того, конкуренція посередницьких компаній, а також ситуація на фінансовому ринку і умови кредитування привели до того, що в 1999-2007 рр. збанкрутувало 37,8% власних малих і великих оптових посередників і тільки 13,5% посередників займаються надалі виключно торгівлею зерна, насіння, комбікормами.

Виникнення посередницьких структур у торгівлі зерном нерідко розглядається в Україні майже як антисоціальне явище, при цьому ігноруються закономірності прагнення торговця продати зерно дорожче, чим він його купив.

Якщо розглядати розвиток інтеграційних процесів з позиції економічних інтересів виробників зерна та переробних підприємств, то перші мають більший інтерес. Це пояснюється тим, що впродовж багатьох років склалося так, що ціни на сировину завжди були нижчими ніж ціни готової до споживання продукції. Виробнику повинна відшкодуватися со-бівартість продукції і передбачатися нарахування прибутку у відповідності з середньою нормою на вкладені у виробництво кошти, які направлені на формування основних фондів, а також на придбання витрачених у виробництві оборотних засобів.

Підвищення ефективності виробництва за рахунок організаційної структури управління визначається тим, що вона має інтегрувати, пов'язувати різні елементи виробництва і управління, які мають часто різні інтереси, в єдине ціле, надаючи їм єдність, упорядковуючи зв'язки і відносини, що сприяє узгодженості, злагодженості і ритмічності виробничих і управлінських процесів, стійкості функціонування всієї системи та узагальненню економічних інтересів. Розвиток всіх організаційних форм господарювання вимагає створення адекватної економічної сфери і відповідної системи управління, в тому числі структури управління.

Таким чином, за рахунок організаційного фактору має досягатися ріст ефективності в цілому. При цьому важливе завдання органів управління на різних рівнях полягає в тому, щоб, виходячи з потреб виробництва, забезпечити оптимальне поєднання централізації управління і самостійності товаровиробників.

Виробництво зерна має стати високодохідною галуззю аграрної економіки, при цьому система фінансування має забезпечити виробників зерна необхідними фінансовими ресурсами для інтенсифікації зернового виробництва. Важливо зберегти тенденцію щодо створення інтегрованих агропромислових формувань і консолідації виробничих, трудових, земельних і фінансових ресурсів.

Таким чином, у зернопродуктовому підкомплексі АПК агропромислове формування доцільно створити в рамках адміністративного району, включаючи зернове виробництво, підприємства і організації зернопереробних галузей, збут продукції, матеріально-технічне забезпечення, виробничу, соціальну і ринкову інфраструктуру. Організація таких інтегрованих формувань обумовлена можливостями ефективного використання сукупного потенціалу цих підприємств як факторів загального виробництва.

На даний час зернове виробництво України характеризується структурною незбалансованістю, сучасні господарства на шляху розвитку й ефективного функціонування потребують фінансової, економічної і технологічної збалансованості з переробними підприємствами та обслуговуючими організаціями, що здійснюють матеріально-технічне забезпечення. Лише за таких умов можливі докорінні зміни в соціально-економічній ситуації на селі, інноваційний розвиток, позитивні зрушення у відносинах власності, економічна свобода товаровиробників, насиченість ринку зерном та продуктами його переробки.

Для ефективного ведення зернового виробництва необхідно застосовувати різноманітні методи і важелі управління процесами реорганізації, необхідне здійснення реструктуризації і сегментизації виробництва; інвестування фінансових, матеріально-технічних ресурсів в різноманітні виробництва; кооперування і інтегрування фінансових і матеріально-технічних зусиль як по горизонталі так і по вертикалі.

ВИСНОВКИ. Інтеграційні процеси міжтоваровиробниками зернопродукції та її переробниками повинні базуватися на вдосконаленні контрактної форми відносин, яка най-більш доцільна у зернопродуктовому підкомплексі на даному етапі розвитку економіки, що передбачатиме збереження юридичної самостійності при підпорядкуванні ін-тересам досягнення високих кінцевих результатів всього підкомплексу.

За умов ринкового ведення господарства подальший розвиток зернопродуктового підкомплексу повинен відбуватися у напрямку створення тісно інтегрованих систем по виробництву кінцевої продукції. При цьому розподіл прибутку від реалізації кінцевої продукції між підприємствами галузей дозволить забезпечити їх економічні інтереси. Забезпечення стабільного економічного розвитку національних товаровиробників, як основи поглиблення інтеграційних процесів в економіці України, вимагає від держави збалансованості ринкового середовища, а від виробників - підвищення ефективності виробництва і збуту продукції.

Література

1. Коваленко Ю. С. *Аграрний ринок України: організація та управління.* - К.: ІАЕ УААН, 1998. - 108 с.
2. Буздалов Н., Семенов А. *Научно-технический прогресс и эффективность сельскохозяйственного производства//Вопросы экономики.* - 1997. - № 12. - С. 124-134.
3. *Формування і розвиток ринку зерна в Україні/Шпикуляк О. Г., Воскобійник Ю. П., Саблук Р. П., Овсянніков О. В.* - К.: ННЦІАЕ, 2008. - 190 с.